

ГЕОГРАФІЯ СОЦІЄТАЛЬНО ЗУМОВЛЕНИХ СВІТОГЛЯДНО-ПОЛІТИЧНИХ ПАРАДИГМ

Стаття присвячена аналізу особливостей соцієтальних просторів, які сформувались на теренах України та територіях, які дотичні до неї, чи здійснюють політичний вплив на формування світоглядно-політичних установок у її населення. У роботі розкривається, як історично-зумовлені традиції на певних територіях так і їх вплив на формування панівних ідей, які на них зароджувалися і розвивалися. Одночасно проаналізовані панівні геополітичні доктрини та традиційні соціальні структури соціумів в різних частинах світу, що здійснюють політичний вплив на процеси які розвиваються в Україні.

Ключові слова: соцієтальна психіка, соцієтальна система, соцієтальний простір, світоглядна парадигма, політичний ландшафт.

Постановка проблеми. Важливим аспектом функціонування і розвитку суспільства виступає просторовий (географічний) фактор, котрий поряд з часовим (історичним) визначають особливості протікання соціальних процесів у кожній конкретній територіальній спільноті, визначаючи стійкі параметри чітко окреслених соцієтальних просторів. Соцієтальні простори не лише формують певну цілісність та ментальну однорідність територіальних спільнот, але й проявляють високий рівень стабільності впродовж життя багатьох поколінь. Соцієтальні простори співпадають з етнічними та політичними межами лише частково, виявляючи більш виражену кореляцію з особливостями певних територій: фізико-географічного розташування, природно-кліматичних особливостей та засвоєних місцевим населенням впливів різних культур у минулому.

Соцієтальні простори не лише по-різному внутрішньо організовані, але й володіють специфічними, притаманними лише їм, особливостями взаємодії з аналогічними, але відмінними від них утвореннями, які в одних випадках можуть поставати, як міжетнічні, в інших – як міжцивілізаційні, чи – як міжрегіональні в рамках однієї етнічної спільноти. Розуміння особливостей пануючих ментальних установок в різних частинах світу та окремих територій дозволяє максимально ефективно здійснювати будь-які соціальні, політичні та економічні дії, як на макро- так і на мікросоціальному рівнях.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням соцієтальної психіки різноманітних людських спільнот сформованих на різних географічних територіях почали займатись вже з античних часів, а ближче до нашого часу – Шарль Луї де Монтеск'є, Артур Шопенгауер, Фрідріх Ратцель, Гелфорд Джон Маккіндер, Микола Данилевський, Мірча Еліаде, Лев Гумільов, а серед новітніх досліджень варто виокремити Клода Леві-Строса, Жильбера Дюрана, Джеймса Хілмана, Самюеля Хантінгтона, Олександра

Дугіна, Світлану Кірдіну, Ларрі Вулфа, Богдана Гаврилишина та, зокрема, вітчизняних – Олену Донченко, Юрія Романенка, Сергія Кримського, Степана Наливайка, Юрія Павленка, Георгія Щокіна, Миколу Рябчука, Миколу Махня, Олександра Вознюка та ін. Незважаючи на значний обсяг напрацювань у даному напрямку наукових досліджень залишається багато відкритих питань, які потребують подальшого вивчення і конкретизації. Зокрема, питання чіткого розмежування між соцієтальним, з одного боку, та національним і цивілізаційним з іншого, встановлення більш чіткої географічної локалізації різних типів соцієтальної психіки, виявлення стрижневих системуючих структур (ментальних структур, архетипів) колективного несвідомого, які визначають ключові параметри розвитку соцієтальних просторів та особливостей їх взаємодії між собою. Одночасно актуальною проблемою даного напрямку досліджень залишається подолання політичної заангажованості досліджуваних питань.

Мета статті – виявити корелятивні зв'язки між установками різних типів соцієтальної психіки та особливостями соціально-економічного, світоглядно-політичного розвитку різних територій дотичних до України і здійснюючих помітний вплив на неї та на її ментальну структуру.

Виклад основного матеріалу. Соцієтальна психіка виступає історично обумовленою ментальною установкою соціуму, закріпленою в культурі, щодо відтворення певних поведінкових моделей реагування на проблеми, що виникають. У різних куточках світу, під впливом відмінного історичного досвіду, у людей закріплювались свої особливі уявлення про найкращі способи адаптації та самореалізації, які відповідно впливали на формування соцієтальних особливостей спільнот і специфіку протікання соціально-політичних процесів. Даний підхід дозволяє

виявляти більш широку палітру соціально-світоглядних відмінностей між соціумами в різних регіонах, як планети так і окремо взятих країн.

Зацікавленість до соціетальної складової кожного окремого соціуму зростає в силу того, що саме там можна на сьогодні виявити першовитоки розвитку, як позитивних так і негативних суспільних процесів у різних країнах чи їх окремих територіях. У цьому дослідженні пропонується звернути увагу на географічне поширення таких соціетальних установок різних суспільств, які найбільшою мірою впливають на сучасну Україну та її геополітичний вибір, зокрема: філософії життя "сухопутних" і "морських" народів, емоційних та тих, котрі культивують розум, в яких панують різні соціальні ієрархічні структури та різні прошарки суспільства зі своїми ідеалами та цінностями.

На думку німецького географа та соціолога засновника німецької школи геополітики Карла Хаусхофера визначальними для суспільства є такі географічні чинники, як фактор зв'язку (чи його відсутність) з морем, що формує дві суспільні установки, які протистоять одна одній впродовж усієї історії: телурократія ("сухопутна сила") та таласократія ("морська сила"). Для телурократії більшою мірою притаманні такі риси, як консерватизм, стабільність, колективізм, тим часом, як таласократії – новаторство, динамізм, індивідуалізм. Телурократія більш тяжіє до виробничої діяльності, таласократія – до торгової і посередницької. Телурократія віддає перевагу владній (бюрократичній) ієрархії, таласократія – грошовій. Найближчою телурократичною державою до України виступає східний сусід – Росія, а таласократичний вплив здійснює Захід, де головну роль відіграє США [1, 3-9]. У цих двох країнах переважно абсолютизують протиріччя, які існують між цими двома способами життя, тоді, як скажімо у Франції висловлюються менш радикальні підходи де, зокрема, географ Поль Відаль де ла Блаш обґрунтовував, що "простір" не зобов'язує, а лише надає певні можливості до політичної самореалізації. А уродженець Нідерландів Ніколас Спайкмен розвивав ідею "берегової зони" в якій може здійснюватися синтез двох підходів. Ще один француз Шарль Луї де Монтеск'є у XVIII ст. доводив, що лише на ранніх стадіях розвитку суспільства визначальний вплив на нього мають чинники зовнішнього географічного та природного середовища, а в цивілізованому – якість законів та політичний устрій [11, 868].

Наступним фактором геополітичного впливу на Україну ззовні виступають пропаговані ідеали і цінності різних прошарків суспільства, які панують у впливових сусідів України, у кожного з яких свої ідеали, цінності, бачення перспективи. Соціальні групи у суспільстві формуються під впливом двох основних чинників: по-перше, необхідністю виконання важливих для суспільства функцій і, по-друге, різних здібностей людей. Виділяють три головні функції – пізнання, оборону та виробництво благ і, відповідно, три групи здібностей – мислення, волю (дію), відчуття (співчуття, емоційність) [23, 15]. На основі цього формуються головні соціальні групи: за Платоном – філософи, воїни, трудівники; згідно давньоіндійської термінології – брахмани, кшатрії, вайш'ї; або ж, відповідно до європейської історії – духовенство, рицарство (шляхта, дворянство), буржуазія. Можна виділити і четвертий прошарок суспільства: для древньої Греції Платона – раби; для древньої Індії – шудри; для більш сучасного періоду – пролетарі (наймана низькокваліфікована робоча сила) [23, 19-25].

Кожному з цих прошарків суспільства відповідає певний вік людини: пролетарям (рабам, шудрам) – дитинство; воїнам (рицарям, кшатріям) – молодість; буржуазії (трудівникам, вайш'ям) – зрілість; духовенству (філософам, брахманам) – старість. Дані прошарки вибудовують свої стратифікаційні структури у суспільстві (за Максом Вебером): політичну, економічну і престижну. Політичну – на основі володіння владою, економічну – на основі володіння грошми (багатством) і престижну – на основі володіння честю і славою. Згідно тверджень Елвіна Тоффлера існує три джерела влади, які, в свою чергу, виступають основою для формування трьох основних сфер стратифікації Макса Вебера. За рівнем своєї ефективності вони не є рівноцінними.

Зокрема, сила для встановлення влади застосовується або у формі безпосереднього насильства, або ж загрози її застосування. На різних рівнях соціального життя і на різних історичних етапах дана влада утверджується у різних формах: батьківський пасок для дитини, ніж у руках грабіжника, поліція і суд у розпорядженні держави, ядерні ракети на озброєнні країн постійних членів Ради Безпеки ООН, які володіють правом "вето" на ті рішення, які їх не влаштовують. Особливістю грубої сили є її негнучкість, оскільки насилля може застосовуватись лише для покарання. Сила хоч і перемагає все, проте ненадовго. Тому в цілому це

низькоякісна влада.

Багатство – більш лабільне джерело влади. Його, по-перше, можна використовувати, як для покарання, тау і для винагород. А, по-друге, на відміну від сили, дає можливість застосовувати градацію нагород для стимулювання досягнення бажаних результатів. Дані особливості дозволяють характеризувати багатство, як владу середньої якості.

Нарешті, знання забезпечують найбільш якісну владу, оскільки дають можливість переконати інших, здійснювати певні дії, з мінімальними затратами сил і фінансових ресурсів зі свого боку. Знання можна застосовувати для покарання, винагороди, перетворення ворогів у союзників, збільшення багатства і сили тощо.

Очевидно, що фактор "сили" є засобом воїнів-рицарів-кшатріїв (молодість) і відповідає доіндустріальній епосі; "багатство" – виступає пріоритетом трудівників-буржуазії-вайш'ів (зрілість) та проявляє найпотужніше свій вплив в індустріальний період; "знання" – у філософів-духовенства-брахманів-інтелектуалів (старість) виявляє свою потугу на пост-індустріальній (інформаційній) стадії розвитку суспільства.

Різні прошарки суспільства вибудовуючи свої вертикалі влади, впроваджують у них свої специфічні правила, порядок і спосіб реалізації. У воїнів (рицарів, кшатріїв) – згідно логіки ведення війни, яка для них ніколи не припиняється, лише змінюються її форми – "гаряча", "холодна", зі злочинністю тощо, система управління може бути лише авторитарна, при якій накази не обговорюються а виконуються. За інших підходів результативність оборони чи безпеки у широкому розумінні слова буде вкрай низька. Проте, поширюючи дану модель управління на інші сфери життя суспільства, зокрема, економічну, мілітарний прошарок суспільства паралізуватиме приватну ініціативу, нехтуючи безліччю дрібних потреб людей, зосереджуючи увагу винятково на великих проектах. За величчю окремих досягнень буде ховатись невлаштованість життя широких верств суспільства.

Господарники (буржуазія, вайш'ї), через специфіку своєї діяльності, потребують високого рівня свободи для оперативного реагування на динамічні зміни потреб суспільства. Тому цей прошарок зорієнтований на демократичну форму правління, в основі якого заохочення та стимулювання корисної для суспільства діяльності. Проте ті ж методи, засто-

совані у силових структурах роблять їх не-ефективними у спроможності протидіяти загрозам.

Духовенство-брахмани-філософи часто здійснюють свій вплив на суспільство через безструктурні механізми управління. Породжені ними ідеї, пропаговані ідеали та цінності, опановуючи уми й душі великих груп людей, формують суспільні рухи, що керуються чи то певними ідеями (свободи, рівності, братерства тощо), чи то ідеалами (релігійної віри, гуманізму, патріотизму, добробуту тощо), чи то цінностями (істини, краси, добра тощо).

Роль і вага у суспільстві різних функцій і, відповідно до цього, прошарків суспільства з плином історії змінювались і по-різному протікали ці процеси серед різних народів [22, 107-109]. Зокрема, впродовж останніх півтори тисячі років у Західній Європі спочатку, в епоху Середньовіччя, домінували священники (функція пізнання), у період Відродження – рицарі-феодала (оборона), починаючи з Нового Часу – буржуазія (виробництво). Як доводять Джамбатісто Віко, Пітерім Сорокін, Георгій Щокін та інші, в інших частинах світу можемо виявити схожі закономірності. У той же час, у різних частинах світу можна виявити більшу прихильність до одних прошарків суспільства і відповідних сфер діяльності та, навпаки – певну критичність до інших. Зокрема, у близькосхідних, за походженням євреїв, безумовним, є домінування впродовж усієї історії їх релігійної еліти, що яскраво висвітлено у Старому Завіті Біблії. Аналогічна ситуація в індійському суспільстві, в якому брахмани протягом тисячоліть зберігали свій визначальний вплив на душі індійців. Європейські католики, швидше всього, успадкували традицію пріоритетності у суспільстві духовних осіб від керованих друїдами кельтів, які були асимільовані різними, переважно західноєвропейськими народами, що знайшло своє відображення у пануванні церкви над світською владою у середньовічній Західній Європі, а на сьогодні у значному її впливові у романомовних народів північно-західного Середземномор'я.

У Східній Європі можна виявити тривалу традицію культу сили, відваги, мужності, кмітливості (не плутати з умироствореною мудрістю духовної особи) та інші якості воїна (богатиря, козака, гусара тощо) [7, 173-176]. Тим часом, як звичайний воїн постає в образі ідеальної людини, то той хто уособлює найбільшу силу, він же можновладець (цар, імператор, генеральний секретар ЦК КПРС, президент

тощо) сприймається суспільством, як носій істини в останній інстанції [7, 194-196]. Ситуація проте змінюється, якщо головна людина у державі демонструє якусь слабину, що автоматично перетворює її в антигероя. Саме тому, східні слов'яни пробачають своїм тиранам (Івану Грозному, Петру I, Йосипу Сталіну) їх жорстокість і не пробачають м'якості (яка трактується, як слабкість) керівникам-гуманістам (Олександром II, Миколою II, Михайлу Горбачову, Віктору Ющенку).

Культ сили у східноєвропейців позначився на особливостях стратифікаційної системи у православних народів, яка спочатку сформувалась у Візантійській імперії, а згодом поширилась серед народів, які потрапили під духовний вплив Константинополя. У цій системі, на відміну від католицького світу, не церква контролювала світську владу, а світські керівники – інститут духовності, що призвело до формування звички у перших осіб держави до маніпулювання мораллю в залежності від корисливого інтересу [17, 332-342].

Візантійський вибір східними слов'янами зроблений, очевидно, не випадково, адже, і в дохристиянську добу, вони віддавали перевагу воїнським образам, таким як язичницькі боги (Перун, Дажьдбог), героям (билини про богатирів), чи символам (меч, булава). Слід відзначити, що і грецький історик Геродот звертав увагу на культ у північнопричорноморських скіфів бога Посейдона-Тагимасада (гнівливо-бунтівний лідер, опонент Зевса), який був опікуном воїнів. Безумовно, гегемонія воїнів у скіфів і слов'ян, які ще й були локалізовані в одному географічному регіоні, свідчить про існування спадковості між цими народами.

Мудрість духовної особи і мужність воїна далеко не завжди перебувають у гармонії, що знаходить своє відображення у суперечностях між відповідними прошарками суспільства та соціумами, які призвичаїлись упродовж багатьох сторіч до відмінних світоглядів, ідеалів, цінностей, практики життя тощо. Духовна особа керується принципами: "Пізнайте правду і правда зробить вас вільними" (Біблія); "Золотий вік настане тоді, коли всі речі будуть названі своїми іменами" (Конфуцій). Або більш узагальнено – свідомість визначає якість життя. Людина ж дії (у даному випадку воїн-кшатрій-можновладець) надає перевагу переконанню, що "практика – критерій істини", при цьому чим швидше виявляється ефект, тим ближче – до істини. Тобто, для цих людей "буття визначає свідомість", а в прив'язці до воїнів-

можновладців "у кого сила – у того й правда" [7, 195]. Тому для воїна мудрець – демагог, або лукавий хитрун, а для мудреця воїн – варвар. Значною мірою саме так сприймають одна одну Західна і Східна Європи.

Основу соціальної системи сучасного Заходу заклав католицизм, який утверджував вищість релігійної влади над світською (на сучасному етапі незалежність від неї), що дозволило церкві не перетворитись на маріонетку сильних світу цього і забезпечило її можливостями корегуючого впливу на них [17, 279-284]. Як наслідок, католицька церква виявилась досить успішним миротворцем при погамуванні внутрішньоєвропейських конфліктів і одним з найвдаліших організаторів спільних дій католиків на світовій арені (Хрестові походи, реконкіста, Великі географічні відкриття), що, фактично, забезпечило формування європейської геополітичної єдності.

У стосунках влади і населення, католицька церква діяла, зазвичай, як захисник скривджених і знедолених від можливого свавілля тих, хто наділений правом вирішувати долі людей, послаблюючи таким чином вплив своїх конкурентів на вплив на суспільство і завойовуючи щоразу більшу прихильність простих людей. Паралельно такі дії церкви перешкоджали надмірному зосередженню влади в одних руках, фактично, запобігали формуванню обмеженої деспотичної влади світських правителів. Захищаючи соціально слабких, церква завжди діяла як своєрідна профспілка, а критикуючи владу – як "вічна опозиція", яка раніше від інших виявляла суспільні вади, що потребують усунення.

У православному світі, церква опинилась у підпорядкуванні світської влади, що відіграло негативну роль в її історії та долі східнохристиянських народів. Фактично, православна церква стала слухняним знаряддям в руках часто корисливих, непереобтяжених моральними чеснотами, і нестриманих у своїй жадобі панування, можновладців, освячуючи загарбницькі війни (у тому числі, проти інших православних народів), схвалюючи обмеження прав та свобод людей, благословляла правління тиранів, язичників (ханів Золотої Орди) і воєвничих атеїстів (комуністів у ХХ ст.). Тому, як наслідок, така суспільна модель породила відчуженість між владою і населенням та між самими православними народами.

Православна (вона ж візантійська) соціально-політична система так і не змогла сформувати православну геополітичну єдність, незважаю-

чи на активне пропагування ідей, як другого (Константинополя) так і третього Риму (Москви). Замість неї повстав простір жевріючих соціальних і міжнаціональних конфліктів, які періодично вибухають і в якому панують різноманітні психокомплекси від манії власної (національної, державної) величі (або як варіант вибраності) до меншовартості, від фанатичного слідування абстрактним і відірваним від життя ідеям до нігілізму і безнадії, від безпорадної інтелігентності до афективної агресивності, від інфантилізму (незрілості, невміння жити і діяти у великому соціальному середовищі) до волюнтаризму, від маніакального педантизму до тотальної неовоб'язковості тощо [7, 125-128].

У той час, як Західна Європа бурхливо розвивала науку, культуру, мистецтво, освіту, здійснювала техніко-технологічні, соціально-економічні, політичні перетворення, Східна Європа завжди з певним запізненням лише наздоганяла, втішаючи своє самолюбство переважно військовими перемогами, ніби стверджуючи, що правда (істина) за мужністю, а не за мудрістю.

Соціуми, в яких цінується дія вище ніж думка, більшою мірою прагнуть до односторонності, що є передумовою єдності волі (прагнень) і дії таких спільнот, а значить результативності. Тому такі суспільства колективістські і одночасно схильні до догматизму та нетерпимості до інакодумства. В ісламському світі, в якому також домінує військовий тип, це породило "лицемірство" шіїтів, що домінують в Ірані, які задля порятунку власного життя, згідно з особливостями цього віровчення, мали право публічно зрікатися своїх релігійних поглядів, оскільки головним тут вважалося збереження переконань, а не слова.

Що стосується особливостей духовного розвитку у православній Східній Європі, то вона, за словами російського філософа Володимира Соловйова характеризувалась наступним: "У нас у державу віриться, як в абсолютне втілення нашої народної сили. Як для правдивого магометанина всяке теоретизування про суть і атрибут Бога є порожня балаканина, ... так і для росіянина є гріхом будь-який сумнів щодо прав його божества – держави робити з ним все, що державі подобається".

Соціуми, зорієнтовані на знання-мудрість, також не застраховані від вад, від авторитаризму чи навіть тоталітаризму, що знайшло своє відображення в історії єврейського народу, впродовж якої не один пророк загинув від рук

рідних ортодоксів. Аналогічні драми відбувалися в історії католицької церкви в період бурхливої діяльності інквізиції. Однак, процес пізнання значною мірою індивідуалізований, і тому потребує, відповідно, більшої особистої свободи людей, а покарання реальних чи уявних єретиків завжди вимагало певної аргументації, яка була несумісна з бездумною розprawою над носіями якоїсь альтернативи. Тому, в цілому, такі суспільства більш толерантні і спроможні цінувати оригінальність, талант, проникливу думку й самого творця.

Макс Вебер у своїй праці "Протестантська етика і капіталізм" обґрунтував, що протестантизм відображає світогляд економічно активного прошарку суспільства – буржуазії, який, у свою чергу, набув поширення переважно серед германських народів півночі Європи та Північної Америки. На сьогодні провідною протестантською країною світу виступають США, які постають не лише лідером Заходу, але й в цілому сучасного глобалізованого світу. Очевидно, не випадково ця країна активно просуває в різні куточки світу демократію, як улюблену форму правління буржуазії [20, 502].

Господарників (буржуазію, вайш'ів) так само, як і воїнів (рицарів, кшатріїв) варто розглядати, як людей дії, проте для перших дія, вирішальним чином, зумовлюється думкою, тим часом, як для інших – рушійною силою, більш виражено виступають емоції ("... Пусть ярость благородная вскипает, как волна ...", – слова з пісні "Священная война" В.Лебедева-Кумача; "... I вражою злою кров'ю волю окропите ...", слова з вірша "Заповіт" Т.Шевченка).

Опозиція між розумом та емоціями у суспільстві знаходить своє відображення і в географії поширення соціальних, філософських та політичних концепцій. Прихильники розуму розвивали різноманітні раціоналістичні концепції переважно на Заході (Вольтер, Гегель) [13, 303], тоді, як емоціям, більш схильні були надавати перевагу східноєвропейські мислителі, такі як російські слов'янофіли, чи українські кордоцентристи (П.Юркевич, Г.Сковорода) [7, 249]. Для прикладу можна порівняти ідеї засновника концепції психології натовпу, західного вченого, француза Гюстава Лебона та представника кордоцентризму, українця Пантелеймона Куліша.

Французький мислитель обґрунтував, що лише розум є конструктивною силою у суспільстві носієм якого виступає творча еліта, яка забезпечує своєю діяльністю розвиток культури і розбудову цивілізації, у той час, як

емоції найпотужніше себе проявляють у на-товпі, який являє собою неупорядковану і безцільну стихію, в якій люди втрачають почуття відповідальності, породжуючи лише руйнівні процеси. Така оцінка може стосуватися не лише опозиції "розумна еліта – емоційні народні маси", але також і опосередковано "інтелектоцентричний (цивілізований) Захід – емоційна (варварська) Східна Європа".

Пантелеймон Куліш, у свою чергу, надавав перевагу "серцю", як джерелу емоцій-почуттів над "головою" – засобом розуму. На думку українського мислителя, лише серце спроможне виявити справжні суть, сенс і призначення людського життя, тоді як голова (розум) породжує егоїзм, бездушність та віддаляє людину від істини, незважаючи на зростання кількості знань. У Куліша дане протиставлення розглядається у поєднанні з опозицією Європи (носія розуму), уособлення Заходу та хутора (серця), що представляє слов'янський світ Східної Європи і паралельно – міста (осередка розуму) та села (де панує серце).

Подібне протиставлення міста і села, але з протилежною оцінкою представлено у західно-го вченого, німця Фердинанда Тьонніса, який порівнював інстинктивну волю, яка виростає з материнської любові, емоцій, товариських відносин, формуючи общину та раціональну (свідому, розумну) волю, що творить сучасне суспільство, в основі якого – прагматичний розрахунок і відносини панування. У даному контексті опозиція "розум-емоції" вже розглядається паралельно з "місто (розум) – село (емоції)" та "доіндустріальне (емоційне, нерозвинуте) – індустріальне (розумне, розвинуте) суспільство" і, безумовно, сюди ж вписується паралель "Захід (розум) – Східна Європа (емоції)".

Доповнюють даний аналіз ідеї Зигмунда Фрейда, щодо вроджених підсвідомих прагнень – лібідо (статевого потягу) і танатосу (прагнення смерті) у поєднанні з відкритим вченим явищем сублімації, яке пов'язане із трансформацією імпульсивної інстинктивної поведінки у прийнятні для суспільства форми [14, 348].

Зокрема, що стосується лібідо, то як доводив Фрейд, можна виявити переключення її енергії на процес творчості. Очевидно, що серед людей, завоювання прихильності протилежної статі досягається не лише на рівні фізіології, але також і за рахунок креативу, який можна проявити через гарний смак, артистичність, поезію, спів, пластику, почуття ритму в

танці, живопис тощо, які в комплексі, у найкращих своїх проявах, формують таку важливу сферу життя суспільства, як мистецтво. Тому мистецтво, або більш широко, за Фрейдом, культуру, слід розглядати як сублімоване лібідо. Очевидно, що сексуальний інстинкт (фізіологічність, чуттєвість) безпосередньо пов'язані з розвитком емоційності, почуттєвості (сердечності, кордоцентризму).

Танатос, у свою чергу, пов'язаний із знищенням конкурентів, також сублімується у дозволені суспільством форми. Замість того, щоб вбивати тих, кого людина може сприймати, як носіїв потенційної загрози для себе, вона може трансформувати свою агресію у більш багатообіцяльне русло, яке полягає у досягненні влади над оточенням. Саме влада дозволяє конкурентів перетворювати у засіб власного самоствердження. У зв'язку з цим, можна зробити висновок, що сублімація танатосу породжує політику, як сферу боротьби за владу. Якщо ж провести паралелі з ідеями Елвіна Тоффлера, що стосується механізмів утвердження влади, то сублімація танатосу буде мати наступну послідовність: вбивство (війна) – насильство (сила) – накопичення матеріальних благ, або ж грошей (багатство) – оволодіння інформацією (знання). Звідси випливає, що саме танатос, у першу чергу, впливає на розвиток розуму. Зокрема, киянин Лев Шестов (Шварцман), у свій час, доводив, що логічно доведені істини (функція розуму) насправді виступають засобами управління і панування [2, 938].

Вчення Фрейда, про вродженні підсвідомі прагнення, помітно корелює з ідеями австрійського філософа Отто Вейнінгера, щодо природи чоловічої і жіночої статей. Чоловічу стать вчений характеризує через фактор "сили", в той час, як жіночу – "чуттєвості" [3, 308-323]. Очевидно, що фрейдівське лібідо відповідає вейнінгерівській чуттєвості, а танатос – силі. Звідси випливає, що чоловіча стать дещо більш виражено "танатосна", в той час, як жіноча – "лібідозна". Відповідно до цього, інтелектоцентричний (раціоналістичний) Захід слід характеризувати, як соціум в якому панують чоловічі цінності, в той час, як в емоційних східних європейців – жіночі.

Фрейд, у свою чергу, обґрунтовував, що лібідо володіє енергією, яку Вільгельм Райх назвав оргон, в індуїзмі їй, очевидно, відповідає енергія кундаліні, а в китайському даосизмі – ци [2, 676]. Енергія лібідо без відповідного інформаційного наповнення, буде породжу-

вати ентропійний хаос, яскравим прикладом чого є смути, бунти, революції, громадянські війни (коли за Гюставом Лебоном, панує руйнівний натовп), які з регулярною періодичністю охоплюють Східну Європу. У свою чергу, навіть великі знання, без сердечної ієрархізації на "значиме – незначиме", "цінне – дріб'язкове", "головне – другорядне", "рідне – чуже", "любє – відразливе" тощо, формують беззмістовність і безцільність людського життя. Подібним чином характеризує сучасне західне високоурбанізоване суспільство Герберт Маркузе, в якому мислитель критикує всеосяжну раціоналізацію суспільного життя, нав'язування штучних потреб, надуманих стандартів життя, що формує легкоманіпульований тип людини з механічним мисленням і поведінкою [2, 478].

Автор теорії виникнення і розвитку статей Віген Геодакян, доводив, що в живій природі закріпилась спеціалізація чоловічих і жіночих організмів на вирішенні протилежних задач: жіноча – за сталість, стабільність, збереження, консервацію і чоловіча – за перетворення, динамізм, появу нового, забезпечення змін. Згідно з цим, очевидно, фрейдівський танатос чоловіків стимулює динамізм, появу нового, поповнюючи суспільний досвід, який, у свою чергу, акумулюється у культурі за допомогою відчуваючо-сприймаючого жіночого лібідо. Юрій Лотман з Естонії і трактував культуру, як механізм вироблення і збереження інформації [2, 445]. Звідси випливає, що роль Заходу породжувати нове, а Східної Європи – відбирати цінне та акумулювати його.

У свою чергу, представники структуралізму розглядають культуру, як сукупність знакових систем, аналіз яких дозволяє виявити глибинні пласти і наявні там приховані механізми, які непомітно управляють людьми. Ці приховані механізми Клод Леві-Строс назвав ментальними структурами колективного несвідомого, яким психолог Карл Г.Юнг, ще раніше дав назву архетипи, а до них Платон – праобрази. Вони, судячи з усього, визначають щось

на зразок суспільних "умовних рефлексів", які забезпечують типові реакції суспільства на подібні проблеми з якими стикається, на обставини в які потрапляє, на перешкоди які долає тощо і які зберігають свій вплив незважаючи на зміну поколінь. На думку Леві-Строса ці структури можна виявляти, досліджуючи культуру в усіх її проявах – міфах, релігіях, мовах, звичаях, літературі, мистецтві тощо [2, 424].

Міфологія народів світу, являє собою первісний, а тому значною мірою визначаючий усі наступні схильності, спрямованості тих чи інших соціумів до своєї реалізації. Міфи у найбільшій мірі дозволяють виявляти стрижневі проформи-архетипи людських спільнот, в рамках яких неусвідомлено повторюються звичні суспільні "реакції-рефлекси", які щоразу відтворюють дії здавалось давно забутих предків, знову і знову розігруючи старі історичні сюжети, фарватери яких міцно тримають не одне покоління.

Висновки. Суспільство є складна система в якій, згідно висновків синергетики співіснують у сучасному минуле і майбутнє. У соціумі відбувається не лише періодична актуалізація локальних ментальних структур в рамках стрижневого архетипу певного суспільства, час від часу, розгортаючи аналогічні епізоди на все нових етапах розвитку в рамках окремої спільноти, але, очевидно, і самі праобрази на рівні глобальної метаісторії, щоразу з'ясовують між собою стосунки на стиках різних соціетальних просторів, які інтерпретуються переважно чи то, як міжособисті конфлікти керівників, чи економічно обумовлені, чи міжетнічні, чи то цивілізаційні тощо.

Розуміння особливостей соціетальної психіки різних територіальних спільнот дає можливість більш ефективно вибудовувати соціально-економічну і культурну політичну діяльність на окремих територіях, чи стосунки із зовнішніми суб'єктами взаємодії та максимально адекватно реагувати на виклики, які постають перед українським суспільством сьогодні, чи проявлять себе у майбутньому.

Література:

1. *Бжезінський З.* Велика Шахівниця / Збігнев Бжезінський. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236с.
2. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия / главн. науч. ред. и сост. С.Ю.Солодовников. – Мн.: МФЦП, 2002, 1008с.
3. *Вейнингер О.* Последние слова; Пол и характер / Отто Вейнингер. – Мн.: ООО "Попурри", 1997. – 416с.
4. *Гаврилишин Б.* К эффективным обществам: Пути в будущее / Богдан Гаврилишин. – К.: Гнозис, 2009. – 302с.
5. *Гумилев Л.Н.* Этногенез и биосфера Земли / Л.Н.Гумилев. – М.: ТОО "Мишель и Ко", 1979. – 503с.
6. *Дністрянський М.С.* Політична географія та геополітика України / М.С.Дністрянський. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга "Богдан", 2010. – 344с.
7. *Донченко О., Романенко Ю.* Архетипи соціального життя і політика / Олена Донченко, Юрій Романенко. – К.: "Либідь", 2001. – 334с.

8. Дугин А.Г. Социология воображения: введение в структурную социологию / А.Г.Дугин. – М.: Триеста: Акад. проект., 2010. – 562с.
9. Кирдина С.Г. Институциональные матрицы и развитие России / Светлана Кирдина. – М.: ТЕИС, 2000. – 213с.
10. Кримський С. Під сигнатурою Софії / Сергій Кримський. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 367с.
11. Мала енциклопедія етнодержавознавства / відп. ред. Ю.І.Римаренко. К.: Довіра, Генеза, 1996. – 942с.
12. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. / гл. ред. С.А.Токарев. – М.: Сов. Энциклопедия, 1991. – Т.1. А-К. – 671с.; Т.2. К-Я. – 719с.
13. Павленко Ю. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства / Юрій Павленко. – К.: "Либідь", 2000. – 360с.
14. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М.Степанов. – К.: "Академвидав", 2006. – 424с.
15. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України / Степан Рудницький. – Львів: Світ, 1994. – 416с.
16. Рябчук М. Дві України: реальні межі, віртуальні війни / Микола Рябчук. – К.: Критика, 2003. – 336с.
17. Сабол С. Католицизм і православ'я / Зореслав о. Севастіян Сабол, ЧСВВ. – Ужгород: "Гражда", 2009. – 448с.
18. Сорокин П.А. Общедоступный ученик социологии. Статьи разных лет / П.А.Сорокин. – М.: Наука, 1994. – 560с.
19. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Элвин Тоффлер. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2002. – 670с.
20. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. – 603с.
21. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії / О.І. Шаблій. – Львів: Вид. центр ЛНУ, 2003. – 444с.
22. Щокін Г. Основи політичної науки / Георгій Щокін. – К.: МАУП, 2006. – 184с.
23. Щокін Г. Управління суспільним розвитком: загальна концепція / Георгій Щокін. – К.: МАУП, 2005. – 184с.

Резюме:

Виктор. Грушко. ГЕОГРАФИЯ СОЦИЕТАЛЬНО ОБУСЛОВЛЕННЫХ МИРОВОЗРЕНЧЕСКО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРАДИГМ.

Статья посвящена анализу особенностей социетальных пространств, которые сформировались на территории Украины и территориях, граничащих с ней, или осуществляют значительное влияние на формирование мировоззренческих и политических установок в ее населения. В работе раскрывается, как исторически обусловленные традиции на определенных территориях так и их влияние на формирование господствующих идей, которые на них зарождались и развивались. Одновременно проанализированы доминирующие геополитические доктрины и традиционные социальные структуры социумов различных частей мира, которые осуществляют влияние на процессы в которые происходят в Украине. Данная работа ориентирована на обогащение достижениями психологической науки работок социальной, политической и экономической географии, что позволяет выявлять территориальные социетальные пространства, которые в комплексе формируют своеобразные социетальные ландшафты, география которых еще требует дальнейшего изучения. В свое время, открытие Зигмунда Фрейда и Карла Гюстава Юнга совершили революцию не только в психологической науке, но и одновременно произвели существенное влияние на развитие других наук и породили существенные изменения в культуре, искусстве, политике, экономической деятельности в глобальных масштабах. В частности, предложенная статья, используя идеи выдающихся психологов, подвергает анализу особенности социетальной реальности в привязке к географическим пространствам.

Выявляются особенности социетальной психики Запада, отдельно рассматривая католическое пространство северо-западного Средиземноморья и протестантское – северо-западной Европы, православное северо-восточной Европы (Россия) и православно-униатское – юго-западной части Восточно-Европейской равнины (Украина). Частично дается характеристика ближневосточному социетальному пространству, представленному исламом и иудаизмом, осуществляющих опосредованное влияние на формирование и развитие социетальных установок на территории Украины. Проанализированный в работе социетально-пространственный ландшафт мира существенно дополняет социальную географию, выявляя глубинные пласты психического бессознательного отдельных территориальных сообществ, особенности их взаимодействия, взаимовлияния, саморазвития и возникающих при этом проблем.

Ключевые слова: социетальная психика, социетальная система, социетальное пространство, мировоззренческая парадигма, политический ландшафт.

Summary:

Viktor Hrushko. GEOGRAPHY CAUSED BY SOCIETALLY IDEOLOGICAL AND POLITICAL PARADIGMS

The work analyzes the characteristics of societal fields that are formed on the territory of Ukraine and territories bordering on it, or made political influence on the ideological and political purposes of population of Ukraine. The article reveals the historical tradition in certain areas and their influence on the ruling ideas. It were analyzed dominant geopolitical and social structures, that originated and evolved of societies traditional various different parts of the world relevant to the Ukraine and those exercising political influence on the processes in which they take place. This work is focused on enriching the achievements of psychological science developments of social, political and economic geography that reveals societal territorial spaces, which together form some kind of societal landscapes, their geography needs further exploration. Also, the discovery of Sigmund Freud and Carl Gustav Jung made a revolution not only in psychological science, but in the same time resulted in a significant influence on the development of other sciences and triggered major changes in culture, art, politics, economic activity on a global scale. Although, the proposed article used the ideas of great psychologists for analyse puts particular societal reality in the context of geographic location. Middle

societal space represented Islam and Judaism were partly characterized, that exercise indirect influence on the formation and development of societal purposes in Ukraine. Societal landscape of the world greatly complements the social geography of showing deep layers of the unconscious psychic of individual local communities, especially their interaction, mutual, self-development and the problems that arise along this way.

Key words: societal psyche, societal system, societal field, ideological paradigm, political landscape.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 04.11.2013р.
